

УДК 37.013:378:159.945.5

Катерина КОВАЛЬОВА

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри української та іноземних мов
Вінницького національного аграрного університету
e-mail: katrin.viter@gmail.com

МОТИВАЦІЯ, ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-АГРАРНИКІВ

У статті розглянуте поняття «мотивація, та визначений її вплив на організацію навчального процесу. Доведено, що мотивація, як педагогічна умова, сприяє формуванню комунікативної компетентності майбутніх інженерів-аграрників. Для мотивації навчання важливою є потреба в спілкуванні, яка сприяє налагодженню контакту між педагогом та студентами, створенню сприятливих умов співпраці, розвитку інтелектуально-пізнавальної діяльності. На заняттях з психології, української та іноземних мов ми намагались запропонувати студентам завдання, які б були цікавими, захоплюючими, спонукали їх до мислення, творчої активності, самовдосконалення, навчання на основі внутрішньої мотивації.

Ключові слова: мотивація, комунікативна компетентність, співпраця, спілкування, зовнішні мотиви, внутрішні мотиви, навчальний процес.

Засвоєння знань у процесі навчання у вищому навчальному закладі вимагає від майбутніх інженерів-аграрників розуміння їх змісту, значення та важливості здобуття. Ефективному засвоєнню навчального матеріалу сприяє не лише розуміння мети навчання, а й мотивація, яка є важливою педагогічною умовою формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-аграрників.

В умовах навчання мотивацію підтримує наявний етапний і кінцевий успіх. Якщо успішної діяльності немає, то мотивація знижується і це веде до погіршення навчання. Якщо ж мотив діє через усвідомлене досягнення успіху, емоційного задоволення, то він стає інтересом. Дисципліна, яка викликала інтерес – це і є дисципліна, яка стала важливою, необхідною для студента та інтерес до неї проявився завдяки тому чи іншому збуджуючому мотиву. Відтак, на дисциплінах гуманітарного циклу ми намагались зацікавити студентів, підвищити їх мотивацію, та, зрозуміло, сприяти розвитку їх комунікативної компетентності.

Проблема мотивації людини вивчалась зарубіжними та вітчизняними вченими, зокрема Ю. Бабанським, Л. Виготським, П. Галь-

періним, О. Донцовим, Е. Ільїним, О. Коваленко, Г. Костюк, О. Леонтєвим, С. Рубінштейном, Х. Хекхаузенем, П. Якобсоном.

Вчена П. Гончарук вважає, що до того як потреба спричинити дію, людина переживає складний психофізіологічний процес мотивації, який є розумінням об'єктивної сторони потреби та дії, направленої на її виконання. Мотивом може бути лише усвідомлена потреба, і лише в тому випадку, якщо задоволення цієї потреби, неодноразово проходячи через етап мотивації, безпосередньо переходить у дію [6].

Вивчаючи поняття «мотивація» та «мотив», Х. Хекхаузен пропонує розуміти мотив як бажаний цільовий стан в рамках відносин «індивід – середовище», а мотивацію як те, що «пояснює цілеспрямованість дії».

Учений визначив характерні ознаки мотивів, зокрема:

- мотиви формуються в процесі індивідуального розвитку;
- вимірювання мотивів – знаходження відмінностей за їх індивідуальним проявом;
- кількість мотивів визначається кількістю змістовно еквівалентних класів співвідношень «індивід – середовище»;

- проблема актуалізації мотиву розглядається в сукупності з проблемою виділення ситуаційних умов, що приводить до такої актуалізації [8].

Отже, мотив можна визначити як сукупність зовнішніх або внутрішніх умов, що спонукають до діяльності, визначають спрямованість та активність особистості, направлену на задоволення її потреб. Мотивація розглядається як сукупність чинників (потреби, інтереси, цілі), які формують поведінку та діяльність особистості.

Мотиваційну сфери особистості складають потреби та цілі. На думку, Н. Фізера, цілі – це не лише «узагальнені уявлення про бажане», вони виступають також мотиваційними факторами, які разом з потребами визначають поведінку особистості [9]. Мотивація особистості може бути свідомою та несвідомою, зовнішньою та внутрішньою.

Навчальна діяльність студентів, які мають переважно зовнішню чи внутрішню мотивацію, значно відрізняється. При внутрішній мотивації студенти спрямовані на оволодіння знаннями та є більш «зануреними», зацікавленими в процесі навчання. Вони залучаються до навчального процесу не тому, що потребують заохочень чи похвали, а їм дійсно важливо здобути професійні знання. Такі студенти цілеспрямовані, працьовиті, свідомі в плануванні навчальної діяльності, приділяють багато часу самовдосконаленню, самореалізації. Зовнішня мотивація базується на заохоченнях, покараннях, та інших стимулах, які координують поведінку в певному руслі. В навчальній діяльності до зовнішніх мотивів включають спонукання, які не стосуються змісту та результатів навчання. Студент навчається задля досягнення інших цілей – прагнення самоствердитись в колективі, отримати престижну посаду, високу зарплату, досягти успіху, заслужити авторитет викладачів, колег.

Метою статті є формування у майбутніх інженерів-аграрників позитивної мотивації до навчання та організація освітньої діяльності студентів, спрямованої на підвищення питомої ваги внутрішньої мотивації.

Висока мотивація може компенсувати недостатність здібностей, але, навіть наявність значних здібностей не в змозі компен-

сувати відсутність мотиву навчання. На заняттях з психології, української та іноземних мов ми намагались запропонувати студентам завдання, які б були цікавими, захоплюючими, спонукали їх до мислення, творчої активності, самовдосконалення, навчання на основі внутрішньої мотивації.

Тому, навчання, як і будь-яка діяльність потребує мотивації. Цю думку підтримують вчені, які зазначають, що мотивація є складовою навчального процесу, його першим і обов'язковим компонентом [1, 2, 4]. Мотивація навчання залежить від багатьох чинників: організації освітньої системи; спрямованості навчального закладу; специфіки навчальної дисципліни; індивідуальних особливостей студента (вік, інтелектуальний розвиток, спрямованість, здібності); індивідуальних особливостей викладача (ставлення до предмета, учнів).

Підвищує мотивацію до навчання, вселяє впевненість в власних силах, формує творчу активність, взаємоповагу, взаєморозуміння врахування суб'єктного досвіду студентів. І. Прокопенко наголошує «суб'єктний досвід, який проявляється у самосвідомості, цілях, прагненнях, бажаннях, потребах – це надбання особисте, сформоване власними зусиллями, навколишнім середовищем та професійно-педагогічним впливом викладачів» [5, 56]. У зв'язку з орієнтацією освіти до особистісно-орієнтованого навчання вчені надають значної уваги вивченню суб'єктного досвіду, який формується в атмосфері взаємоповаги між викладачем і студентом.

Д. Колб виділив такі фази здобуття досвіду:

- фаза конкретного досвіду (можливість сприйняття нового досвіду);
- фаза рефлексивного спостереження (інтерпретація досвіду з різних сторін, підходів);
- фаза абстрактної концептуалізації (обробка отриманого досвіду та формування логічних взаємозв'язків з раніше набутими знаннями);
- фаза експериментування (здатність використовувати здобутий досвід на практиці та набувати новий) [5, 56].

Дуже корисним було використання суб'єктного досвіду студентів на практичних заняттях, адже майбутньому інженеру-

аграрнику важливо відчувати, що викладач цінує його точку зору, прислухається до неї, показує, що вона важлива, цінна.

Вчена Т. Чаусова підкреслює, що мотивація навчальної діяльності є полісистемною та включає ряд факторів: особистісний розвиток, професійне становлення, навчальну діяльність, соціальні відносини. Провідним фактором вона вважає професійний, який забезпечує взаємодоповнення всіх інших [7].

Ю. Бабанський, П. Гальперін, О. Леонт'єв виділяють дві групи мотивів навчання: пізнавальні та соціальні. А. Маркова наголошує, що ці мотиви пов'язані з становленням суб'єкта навчальної діяльності та повинні мати не індивідуалістську, а соціальну спрямованість (студента непокоять не лише власні успіхи, а й одногрупників).

Так як інтерес – це мотив, який функціонує в силу емоційного задоволення та спричиняє діяльність, то відчуття інтересу – це ті позитивні почуття, які отримує людина під час цікавої для неї роботи. Чим більше приємних емоцій студенти отримуватимуть від навчального процесу, тим вищою буде їх мотивація до навчання. Інтерес мобілізує можливість, забезпечує пізнавальну активність, увагу, самовдосконалення. Інтерес є поверховий (короткотривала реакція на щось нове, яка швидко згасає) та глибокий (цікавість до змісту, ґрунтовне пізнання причин існування, виникнення, розвитку того чи іншого факту). В навчанні важливим є перехід інтересу з поверхневого до глибокого, який в майбутньому детермінується в професійній.

На практичних заняттях з української, іноземної мов та психології ми намагались постійно підтримувати інтерес студентів до вивчення цих дисциплін. Підбираючи тему для заняття, враховували її актуальність, новизну, практичне застосування, зв'язок з майбутньою професією, цікавість матеріалу, використовували засоби наочності, активізували самостійність та творчість, завдяки вирішенню проблемних ситуацій, участі в дискусіях, обговореннях, бесідах, рольових іграх, тренінгах. Розуміючи, що для підвищення мотивації навчання студент має бути налаштований на ефективний процес пізнання, мати в ньому особисту зацікавленість ми вико-

ристовували прийоми персоніфікації (звернення до власного досвіду студента), захоплення, свободи вибору. Важливим етапом є усвідомлення студентами кінцевої мети навчання, відтак, ми намагались продемонструвати доцільність вивчення матеріалу, застосування набутих знань, вмінь і навичок в майбутній фаховій діяльності.

Для мотивації навчання важливою є потреба в спілкуванні, яка сприяє налагодженню контакту між педагогом та студентами, створенню сприятливих умов співпраці, розвитку інтелектуально-пізнавальної діяльності. Як відмічає Е.Льїн, спілкування має безпосереднє відношення до мотивації. Вчений виділяє групи комунікативних потреб: у взаємовідносинах між людьми, у приналежності до соціальної групи, у постійному обміні знаннями, досвідом, у налагодженні партнерських відносин, у взаєморозумінні та взаємодопомозі одне одному [3, 206].

У процесі вивчення мов в мотивах навчальної діяльності студентів значну увагу слід приділити спрямованості на спілкування, набутті знань у процесі міжособистісної комунікації, розумінні мови як засобу міжнаціональної співпраці.

Вчений Є. Полат вважає, що базовим показником сформованості мотивів навчальної діяльності є сформованість комунікативних мотивів.

Ми підтримуємо цю точку зору, та вважаємо за необхідне під час викладання гуманітарних дисциплін вдосконалювати знання студентів з професійної, документальної термінології; формувати їх комунікативні вміння для вирішення професійних завдань, налагодження ділових зв'язків в процесі міжкультурної співпраці; розширювати світогляд студентів і вчити їх усвідомлювати важливість професійної комунікації для успішної кар'єри в майбутньому.

Для забезпечення мотивації до оволодіння комунікативною компетентністю на заняттях з гуманітарних дисциплін ми використовували бесіди, дискусії, тренінги, проблемні навчально-мовленнєві ситуації.

Дискусія включає в себе поетапне вирішення комунікативних задач і використовувалася нами як в процесі безпосередньої

роботи на заняттях, так і при перевірці домашнього завдання, закріплення нового матеріалу, аналізу знань, вивчених в попередньому семестрі.

Групам інженерів-аграрників пропонувалось відповісти на суперечливі питання, наприклад:

- Чи потрібно запровадити самостійний вибір студентами предметів загального і спеціального циклів?
- Студенти мають навчатись на контрактній чи бюджетній формі навчання?
- На Вашу думку, варто розширити права студентського профкому? Якщо так, то в яких аспектах?
- Університети мають бути державні чи приватні?
- Чи має бути збільшена кількість годин на проходження практики студентами?

У ході проведення дискусії і бесід студенти відповідали на запитання, висловлювали свою точку зору, обґрунтовували, аргументували свою позицію, базуючись на даних статистичної обробки, фактах, узагальнювали та намагались вплинути на думку співрозмовників.

Часто на формувальному етапі експерименту, ми застосовували одну з провідних технологій навчання у вищому навчальному закладі – тренінг. Цей метод сприяє розвитку комунікативних здібностей у спілкуванні, поєднує форми колективної та індивідуальної роботи, розвиває вміння встановлювати контакти з людьми, мотивує, допомагає розкрити внутрішній потенціал, створює ситуацію успіху. Науковці по-різному визначають термін «тренінг», зокрема М. Васильєв визначає його як систему тренувань, в яких моделюються умови професійної діяльності, А. Грецов – як навчання через набуття життєвого досвіду, що моделюється в колективній співпраці студентів, Л. Шепелев – як навчальні заняття, необхідні для виконання професійних завдань та підвищення мотивації людини щодо вдосконалення роботи, О. Луганцев – як особистісно-орієнтовану технологію навчання, що підвищує процес підготовки фахівця. Відтак, тренінг варто застосовувати для розвитку професійної та комунікативної компетентності майбутніх інженерів-аграрників, вдосконалення їх фахових знань, умінь, навичок.

Наприклад, для підвищення самооцінки, впевненості в власних силах, самовдосконалення, розвитку творчого потенціалу ми проводили тренінг «Мотивація до успіху». Тренінг, що проводився в декілька етапів, включав визначення в майбутніх інженерів-аграрників рівня мотивації до успіху, обговорення існуючих проблем, які заважають досягти поставлених цілей та шляхи їх подолання, комплекс вправ, які сприяли б розробці стратегії до досягнення мети, зміні думок на позитивні для досягнення успіху, аналіз і осмислення життєвих, професійних перспектив, виявлення інтересу учасників до усвідомленого професійного самовизначення і т.д.

Тренінгові методи, застосовані нами в процесі підготовки майбутніх фахівців інженерної справи дозволили:

- сформувати навички взаємоповаги, співпраці, толерантності, вміння слухати, поважати точку зору співрозмовника;
- змінити стилі неефективного спілкування, особливості реагування на проблему, стереотипи, погляди;
- сформувати навички комунікативної компетентності, потребу в спілкуванні з людьми, логічне мислення, аналіз, перцепцію;
- опанувати нові технології в професійній діяльності, вдосконалити професійні навички, вміння;
- стимулювати процес саморозкриття студентів, їх самоактуалізацію, рефлексію, активне включення в громадське життя.

Отже, формування у майбутніх інженерів-аграрників позитивної мотивації до навчання сприяло їх самовдосконаленню, розкриттю внутрішнього потенціалу, розширенню світогляду, розвитку інтелектуально-пізнавальної діяльності, мислення, творчої активності, взаємоповаги, самостійності, впевненості в власних силах, усвідомленню важливості професійної комунікації для успішної кар'єри в майбутньому. Перспективи подальших досліджень полягають в більш ґрунтовному вивченні впливу мотивації на формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-аграрників та шляхи підвищення мотивації до навчання під час вивчення предметів гуманітарного циклу.

Список використаних джерел

1. Гальперин П. Я. Лекции по психологии : учеб.пособ. для студентов вузов / П. Я. Гальперин. — М. : Университет : Вышш. шк., 2002. — 400 с.
2. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. для вузов И. А. Зимняя. — 2 Изд. 2-е, доп., испр. и перераб. — М. : Логос, 2001. — 384 с. (Учебник для XXI века).
3. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. — СПб. : Питер, 2000. — 512 с.
4. Маркова А. К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте : Пособие для учителя. — М. : Просвещение, 1983. — 96 с.
5. Прокопенко І. Ф. Педагогічні технології : навч. посібник / Ф. Прокопенко, В. Євдокимов. — Х. : Колегіум, 2005. — 224 с.
6. Психологія : підручник / [Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін.] за ред. Ю. Л. Трофімова. — 2-ге вид., стереотип. — К. : Либідь, 2000. — 558 с.
7. Чаусова Т. В. Психологічні особливості мотивації навчальної діяльності майбутніх інженерів-педагогів : автореф. дис. канд. психол. наук / спеціальність 19.00.07 — педагогіка і вікова психологія [Текст] / Т. В. Чаусова. — Київ, 2004.
8. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность: [в 2 т. : пер. с нем.]. Т. 1 / Х. Хекхаузен. — М. : Педагогика, 1986. — 408 с.
9. Feather N. Values, valences, expectations and actions / N. Feather // J. of social ps. — 1992. — Vol. 48, № 2. — P. 109—124.

References

1. Gal'perin P. Ja. (2002) *Lekcii po psihologii : ucheb.posob. dlja studentov vuzov*. M. : Universitet : Vyssh. shk. 400s.
2. Zimnjaja I. A. (2001) *Pedagogicheskaja psihologija : ucheb. dlja vuzov*. 2 Izd. 2-e, dop., ispr. i pererab. M. : Logos. 384 s. (*Uchebnik dlja XXI veka*).
3. Il'in E.P. (1983) *Motivacija i motivy*. SPb. : Piter. 512 s.
4. Markova A. K. (1983) *Formirovanie motivacii uchenija v shkol'nom vozraste: Posobie dlja uchitelja*. M. : Prosveshhenie. 96 s.
5. Prokopenko I.F. (2005) *Pedahohichni tekhnolohiyi : navch. posibnyk / F. Prokopenko, V. Yevdokymov*. X. : Kolehium. 224 s.
6. *Psyhholohiya: pidruchnyk* / [Yu. L. Trofimov, V. V. Rybalka, P. A. Honcharuk ta in.] za red. Yu. L. Trofimova. 2-he vyd., stereotyp. (2005) K. : Lybid', 558 s.
7. Chausova T. V. (2004) *Psyhlohohichni osoblyvosti motyvatsiyi navchal'noyi diyal'nosti maybutnikh inzheneriv-pedahohiv : avtoref. dys. kand. psyhhol. nauk / spetsial'nist' 19.00.07 — pedahohika i vikova psyhholohiya* [Tekst]. Kyiv. 18 s.
8. Hekhauzen H. *Motivacija i dejatel'nost'*: [v 2 t. : per. s nem.]. T. 1. M. : Pedagogika, 1986. — 408 s.
9. Feather N. (1992) *Values, valences, expectations and actions*. J. of social ps. Vol. 48, № 2. P. 109—124.

Ковальова Е. В. Мотивация, как педагогическое условие формирования коммуникативной компетенции будущих инженеров-аграрников

В публикации рассмотрены понятие «мотивация» и определено ее влияние на организацию учебного процесса. Доказано, что мотивация, как педагогическое условие, способствует формированию коммуникативной компетенции будущих инженеров-аграрников. Для мотивации обучения важно общение, которое способствует налаживанию контакта между педагогом и студентами, создает благоприятные условия сотрудничества, развития интеллектуально-познавательной деятельности. На занятиях по психологии, украинскому и иностранному языкам мы пытались предложить студентам такие задания, которые были бы интересными, способствовали их мышлению, творческой активности, самосовершенствованию, обучению на основе внутренней мотивации.

Ключевые слова: мотивация, коммуникативная компетенция, сотрудничество, общение, внешние мотивы, внутренние мотивы, учебный процесс.

Kovalova K. Motivation as a pedagogical condition of formation of the communicative competence of future agrarian engineers

The article defines the motivation for training as an important pedagogical condition for the formation of the communicative competence of a specialist. The motivational spheres of the individual form the needs and goals. The goals are not only «generalized ideas about the desirable», they also serve as motivational factors, which, together with needs, determine the behavior of the individual (Feather, 1992, p. 109–124). The person's motivation can be conscious and unconscious, external and internal. The article proves that one of the main tasks of the teacher is the organization of educational activities of students, aimed at increasing the proportion of internal motivation. High motivation can compensate for inadequate abilities, but even the presence of significant abilities cannot compensate for the lack of motivation for learning.

At the classes of «Psychology», «Foreign language for professional orientation», we tried to offer students the tasks that were interesting, entertaining, induced them into thinking, creative activity, self-improvement, learning based on internal motivation.

We have proved that the motivation for learning depends on many factors: organization of the educational system; direction of the educational institution; specifics of the discipline; individual characteristics of the student (age, intellectual development); individual characteristics of the teacher (attitude to the students).

To motivate learning it is important to communicate, which facilitates the establishment of contact between the teacher and the students, the creation of favorable conditions for cooperation, development of intellectual and cognitive activity. It is proved that communication has a direct bearing on motivation and it is necessary today to develop the communicative competence of future agrarian engineers.

Key words: motivation, communicative competence, cooperation, communication, external motives, internal motives, educational process.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.2017